

ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВ ШЛЯХОМ ЗМЕНШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ АКТИВІВ

В статті розглянуті основні найпоширеніші варіанти оздоровлення банків шляхом зменшення проблемних активів. Досліджуються такі форми, як реструктуризація заборгованості, примусове погашення боргів позичальниками, продаж/передача активів тощо. Реструктуризація кредитів несе в собі потенційний ризик наступного виникнення нових прострочених боргів. Продаж майна або всього бізнесу означає розрив стосунків з клієнтами та втрату надходжень через значне знецінення майна. Викуп проблемних активів за бюджетні кошти в Україні взагалі не прийнятний, оскільки така практика у світі розповсюджується на стандартизовані кредитні продукти та державні облигації. Виняток може складати викуп іпотечних кредитів за програмою Державної іпотечної установи.

Ключові слова: проблемний банк, оздоровлення банків, погашення боргу, проблемні активи, реструктуризація боргів, антикризове управління, банківський нагляд.

Постановка проблеми. Погіршення стану комерційних банків є результатом погіршення якості активів та їх знецінення, що призводить до зменшення надходжень, а в поєднанні з формуванням додаткових резервів – до виникнення збитковості. Банк в проблемному стані може відновити свою кредитну активність на до-кризовому рівні, але йому дуже складно залучити ресурси в інвесторів (існуючих та нових акціонерів), якщо не переконає їх у перспективі виходу з кризи. Обтяження у формі проблемних активів, в основному кредитів та вкладень в цінні папери, не дозволяє банку повернутися до нормальної роботи. Вихід може бути лише через санацію активів різними шляхами. В умовах системної кризи банки

не можуть подолати цю проблему без допомоги ззовні: в одному випадку – з боку материнської компанії, в іншому – з боку держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній вітчизняній економічній літературі закріпилося поняття антикризове управління як синонім оздоровлення. Дослідженням даного питання займаються такі вчені-науковці як: А. М. Тавасієв [1], О. Б. Афанасьєва [2] та ін. Разом з тим, антикризове управління представляється значно ширшим поняттям, оскільки включає заходи з реорганізації та реструктуризації. Тобто кризовий стан банку в найгіршому випадку завершиться його ліквідацією. На відміну від цього, оздоровлення, що спрямоване на відновлення нормального функціонування банку, що проявляється у відновленні його основних функцій: кредитування контрагентів, розрахунково-платіжні операції та залучення коштів клієнтів з повним виконанням зобов'язань.

Метою статті є узагальнення підходів до оздоровлення слабких (проблемних) банків в умовах кризи шляхом позбавлення їх від проблемних активів.

Виклад основного матеріалу. Оздоровлення проблемного банку майже синонімічно процесу очищення його балансу від прострочених та інших видів проблемних активів. Доречно виділяти такі основні форми санації банківського балансу в частині дохідних активів:

- 1) продаж (передача) кредитних портфелів іншим банкам;
- 2) продаж із значним дисконтом проблемних кредитів колекторним компаніям;
- 3) передача кредитів власним факторинговим компаніям;
- 4) передача майна, що придбав банк внаслідок звернення вимог на заставу, компаніям з управління активами;
- 5) передача проблемних кредитів санаційному (державному) банку;
- 6) списання активів за рахунок резервів;
- 7) інші форми переведення боргу;

8) повний продаж бізнесу разом з кредитами та депозитами іншим банкам.

Даний перелік не враховує можливостей продажу основних засобів або здачі їх в оренду (це дає разовий ефект або приносить незначний дохід, і взагалі не є профільним бізнесом для банку).

Слід зазначити, що поряд з поняттям “проблемні активи” в економічній літературі широко вживається поняття “токсичні активи”. Токсичні активи означають певні фінансові активи, цінність яких значно знизилася, і для яких більше немає функціонуючих ринків, так що ці активи не можуть бути продані за ціною, що задовольняють власника, держателя активу. Цей термін розповсюдився під час фінансової кризи 2007-2009 років. Коли ринок для токсичних активів перестає виконувати свої функції, то він характеризується як "заморожений". Ринки деяких токсичних активів заморозилися в 2007 році, і проблема ще більше погіршилася в другій половині 2008 року. На відміну від українського не досить розвинутого фондового ринку, токсичні активи, як правило, пов'язані з такими фінансовими інструментами, як забезпечені борговими зобов'язаннями облігації, «свопи кредитних дефолтів», і високо-ризикові нестандартні іпотеки, але цей термін не має точного визначення.

Через звернення вимог на заставлене майно у багатьох банків нагромаджуються непрофільні активи (виробничі потужності, нерухомість), а створювати для управління таким майном окремі підрозділи не вигідно. Альтернативним варіантом може бути передача таких активів в управління з метою підготовки до продажу, тоді банк втрачає лише на платежах комісії за управління.

Головними напрямками скорочення проблемних активів залишаються реструктуризація та примусове повернення боргу (через суд або шляхом переговорів з позичальником).

Банки та інші великі фінансові установи не бажають продавати активи за значно зниженими цінами, тому що зниження цін на ринку змусить їх суттєво знецінити свої активи, що робить їх неплатоспроможними. В Україні системна криза вимусила іноземні банки закрити роздрібний бізнес, а існуючий портфель кредитів продати або списати. Наприклад, «Сведбанк» здійснив продаж свого роздрібного бізнесу і закриття більшість філій; «Правексбанк» скористався продажем частини кредитів колекторним агентствам. Більшість банків (наприклад, банк «Надра», «Райффайзен банк Аваль») відмовилися від уступки кредитів колекторам, а зробили акцент на претензійній роботі з недисциплінованими позичальниками та реструктуризації решти кредитів. Роздрібний банк «Дельта» придбав портфель кредитів від проблемного банку «Укрпромбанк» та орієнтується на примусове погашення боргів зусиллями власної колекторської компанії, компанії з управління активами, а з рештою проводить гнучку політику реструктуризації за умов разового погашення частини боргу клієнтом (зниження процентної ставки, пільговий період погашення тощо). В Росії «Райффайзенбанк» викупив портфель працюючих роздрібних кредитів у «Сведбанку», який вирішив згорнути свою діяльність. Дохідність портфелю кредитів була відносно низькою, тому його обслуговування міг собі дозволити лише банк, що має дешеві ресурси [4].

В умовах застою та падіння більшості ринків, звернення банками вимог на заставу не дає того ефекту, якого можна досягти шляхом ретельної роботи з кожним позичальником. Тому перспективним є підхід такого банку, як «ПроКредитбанк», який надає перевагу варіанту реструктуризації боргу, з допомогою позичальникам у фінансовому плануванні, виходячи із збереження довгострокових стосунків з перспективними клієнтами. Продаж майна за рішенням суду розглядається як останній захід, коли вичерпані всі можливі альтернативи. Для такої

роботи необхідна відповідна мотивація та організація персоналу. Банк “Форум” також пішов шляхом посилення роботи з проблемними кредитами. Він сформував спеціальний підрозділ з реструктуризації заборгованості, погашення та продажу активів. Зараз під контролем цієї структури знаходиться близько 35% кредитного портфелю [5].

Списання активів дозволяє очистити баланс, однак для цього існують певні перешкоди в плані узгодження вимог регулятора до порядку списання заборгованості. Асоціація українських банків направила до Національному банку України зауваження та пропозиції щодо проекту «Правил відшкодування банками України безнадійної заборгованості за рахунок страхових резервів». Зокрема, АУБ запропонувала уточнити визначення безнадійної заборгованості за кредитними операціями, привівши його у відповідність до Положення №279, а також надати можливість за рішенням банку відшкодувати за рахунок створених резервів безнадійну заборгованість за кредитами, що можуть бути віднесені до портфелю однорідних споживчих кредитів [6]. Водночас в АУБ відзначають, що в українських реаліях за 90 днів провести будь-які результативні дії з погашення заборгованості за рахунок майна позичальника є практично неможливим. Надання ж банку права на відшкодування за рахунок резервів безнадійної заборгованості за кредитними операціями з простроченою заборгованістю від 90 днів може бути сприйняте позичальниками як повне списання кредиту, що суттєво погіршить і без того слабку платіжну дисципліну в обслуговуванні кредитів. При цьому наявність 3-х місячної прострочки навряд-чи є достатнім аргументом для списання з балансу довгострокових кредитів, наданих на 5-10-20 років.

Списання активів дозволяє банку не витратити свої ресурси на супроводження проблемних позик, судових процесів, а навіть в разі

реструктуризації – потенційного поновлення прострочених боргів після кредитних канікул.

Якщо розглядати варіант продажу активів (та депозитів) від неплатоспроможного банку фінансово міцному банку, то це вже не є оздоровленням проблемного банку, оскільки він стає просто “поганим банком” (англійською – bad bank). За відпрацьованою технологією, яка буде запроваджуватися в Україні, регулятори в США рішуче проводять такого роду операцію. Наприклад, американській середній за розміром банк BankAtlantic Bancorp продавав банку ВВ&Т на 3,3 млрд. дол. депозитів своїх клієнтів разом з мережею 78 філій, отримавши премію в розмірі близько 301 млн. дол., або 9 відсотків за вкладами. У той же час, ВВ&Т отримав 2,1 млрд. кредитів BankAtlantic, а BankAtlantic Bancorp залишив близько 623 млн. дол. в активах, в тому числі непрацюючих кредитів та нерухомості [7].

У країнах ЄС викуп проблемних активів в більшій мірі пов’язаний з облігаціями проблемних країн (Греції, Італії, Португалії, Іспанії), для чого спеціальну програму реалізує Європейський центральний банк. Всього з початку програми у травні 2010 р. до серпня 2011 р. викуплено облігацій країн ЄС на 110,5 млрд. євро.

Програма викупу проблемних активів TARP (Troubled Asset Relief Program) є однією з антикризових програм уряду США для придбання активів і власного капіталу у фінансових установ, щоб зміцнити фінансовий сектор. Ця програма була складовою заходів уряду в 2008 році для вирішення іпотечної кризи. Загальний обсяг виплат склав 432 млрд. дол., але, по-перше, на сьогодні значна частка коштів вже повернута і повертається, а ще група провідних позичальників має намір повернути інвестиції державному казначейству, включаючи страхову корпорацію AIG та банківську корпорацію Citigroup; по-друге, обсяги фінансування відносно менші, ніж у часи кредитної кризи наприкінці 1980-х років

(відповідно 3% та 1% від ВВП). На сьогодні за трьома складовими цієї програми Maiden Lane I, Maiden Lane II та Maiden Lane III загальний розмір вкладень дорівнює відповідно 24,7 млрд. дол., 13,3 та 15,2 млрд. дол., а залишок непогашеної заборгованості – 7,9 та 18 млрд. дол. [8]. Програма TARP дозволяє Міністерству Фінансів США викуповувати або страхувати до 700 млрд. дол. проблемних активів. До категорії проблемних активів відносяться житлова та комерційна іпотека, цінні папери, зобов'язання та інші інструменти, пов'язані з такими іпотеками [9]. Тобто Мінфін США може викуповувати неліквідні активи, які складно оцінювати, у банків та інших фінансових установ, в т. ч. боргові зобов'язання, які були розміщені на ринку в період буму до середини 2007 р. Метою програми TARP є поліпшення ліквідності таких активів, використовуючи механізми вторинного ринку, щоб дозволити фінансовим установам стабілізувати свій баланс та уникнути ще більших збитків.

Викуп активів державою є доречним, коли вони в цілому здатні генерувати надходження на рівні, що покриває дисконтовану вартість вкладень. Якщо основу портфелю складають кредити компаніям акціонера банку, то очікувати повернення таких боргів разом з нарощуванням капіталу є безглуздом. Тому може бути виправданою практика, коли держава не викуповує такі кредити, а фінансує банк, який в свою чергу придбає проблемний банк. Наприклад, в Росії в рамках фінансового оздоровлення установи “Банк Москви” держава відмовилося від викупу активів у цього банку, а замість цього Агентство страхування вкладів отримало цільову позику від центрального банку для кредитування “Банку Москви” [10]. Одночасно новий акціонер цього проблемного банку – державний банк “ВТБ” – збільшив обсяг його статутного капіталу майже у 7 разів і довів частку в капіталі до 75%. Така структура оздоровлення викликана тим, що за результатами аналізу, варіант з викупом державою поганих активів був визнаний неефективним через повне знецінення їх

вартості та відсутність належного забезпечення (такі кредити або не обслуговувалися, або погашалися за рахунок видачі додаткових кредитів).

Висновки та напрями подальших досліджень. Оздоровлення банків шляхом зменшення проблемних активів є складним, тривалим процесом. Серед найбільш поширених варіантів позбавлення банку від проблемних активів на сьогодні є реструктуризація заборгованості та примусове погашення боргів позичальниками. Варіант продажу майна або всього бізнесу має суттєвий недолік – розрив стосунків з такими клієнтами, звуження клієнтської бази, а також втрата надходжень через значне знецінення майна. Викуп проблемних активів за бюджетні кошти не є прийнятним в умовах України, оскільки така практика у світі розповсюджується на стандартизовані кредитні продукти та державні облигації. Виняток може складати викуп іпотечних кредитів за програмою Державної іпотечної установи.

Список використаної літератури

1. Тавасиев А. М. Антикризисное управление кредитными организациями // Москва, 2006.
2. Афанасьєва О. Б. Особливості антикризового управління в банках України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1393/1/Afanasyeva_01.pdf
3. Сорочан О. Банкиры сдались управляющим. // Экономические известия. – 25.10.2011.
4. Часть активов Сведбанка выкупит Райффайзенбанк. – Коммерсант. – 04.08.2011
5. В ста метрах от денег. // Эксперт. – №45(327) 28.11.2011.
6. АУБ: списання безнадійної заборгованості не є підставою для неповернення кредитів/ – 24.01.2011 – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://aub.org.ua>

7. BB&T to acquire BankAtlantic. – Nov 1, 2011. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://aub.org.ua>
8. Maiden Lane Transactions. – <http://newyorkfed.org/markets/maidenlane.html>
9. A CBO Report: The Troubled Asset Relief Program: Report on Transactions Through December 31, 2008. [1] Downloaded January 20, 2009.
10. Кудрин: выкуп «плохих» активов Банка Москвы мы считаем нецелесообразным // РИА Новости. – 01.07.2011.

ЭРКЕС Е. Е. ОЗДОРОВЛЕНИЕ БАНКОВ ПУТЕМ УМЕНЬШЕНИЯ ПРОБЛЕМНЫХ АКТИВОВ

В статье рассмотрены основные наиболее распространенные варианты оздоровления банков путем уменьшения проблемных активов. Исследуются такие формы как реструктуризации задолженности, принудительное погашение долгов заемщиками, продажа/ передача активов и т.д. Реструктуризация кредитов несет в себе потенциальный риск последующего возникновения новых просроченных долгов. Продажа имущества или всего бизнеса означает разрыв отношений с клиентами и потерю поступлений из-за значительного обесценивания имущества. Выкуп проблемных активов за бюджетные средства в Украине не приемлем, поскольку такая практика в мире распространяется на стандартизированные кредитные продукты и государственные облигации. Исключение может составлять выкуп ипотечных кредитов по программе Государственного ипотечного учреждения.

Ключевые слова: проблемный банк, оздоровление банков, погашение долгов, проблемные активы, реструктуризация долгов, антикризисное управление, банковский надзор.

ERKES O. E. BANKING RECOVERY BY REDUCING THE PROBLEM ASSETS

The article examines the most acceptable alternatives recovery of the banks by reducing problem assets. Such forms as restructurisation, enforced repayment of debt by borrowers, sale and transmission of assets are probed. Loan restructuring carries a potential risk of the following emergence of new overdue debts. Sale of assets or whole business of borrower

would mean break of relations with customers and the loss of revenue due to a significant devaluation of property. Purchase of troubled assets for the account of budget is not very acceptable in the context of Ukraine, as this practice in the world extends to standardized loan products and government bonds. Exceptions may be provided for purchase of mortgage loans originated under the program of the State Mortgage Institution.

Key words: problem bank, bank rehabilitation, debt recovery, problem assets, loan restructurisation, crisis management, bank supervision.